

ΜΕΓΑΛΗ ΒΡΕΤΑΝΙΑ ΛΟΝΔΙΝΟ

ΕΛΛΑΔΑ
ΕΚΤΟΣ
ΕΛΛΑΔΟΣ

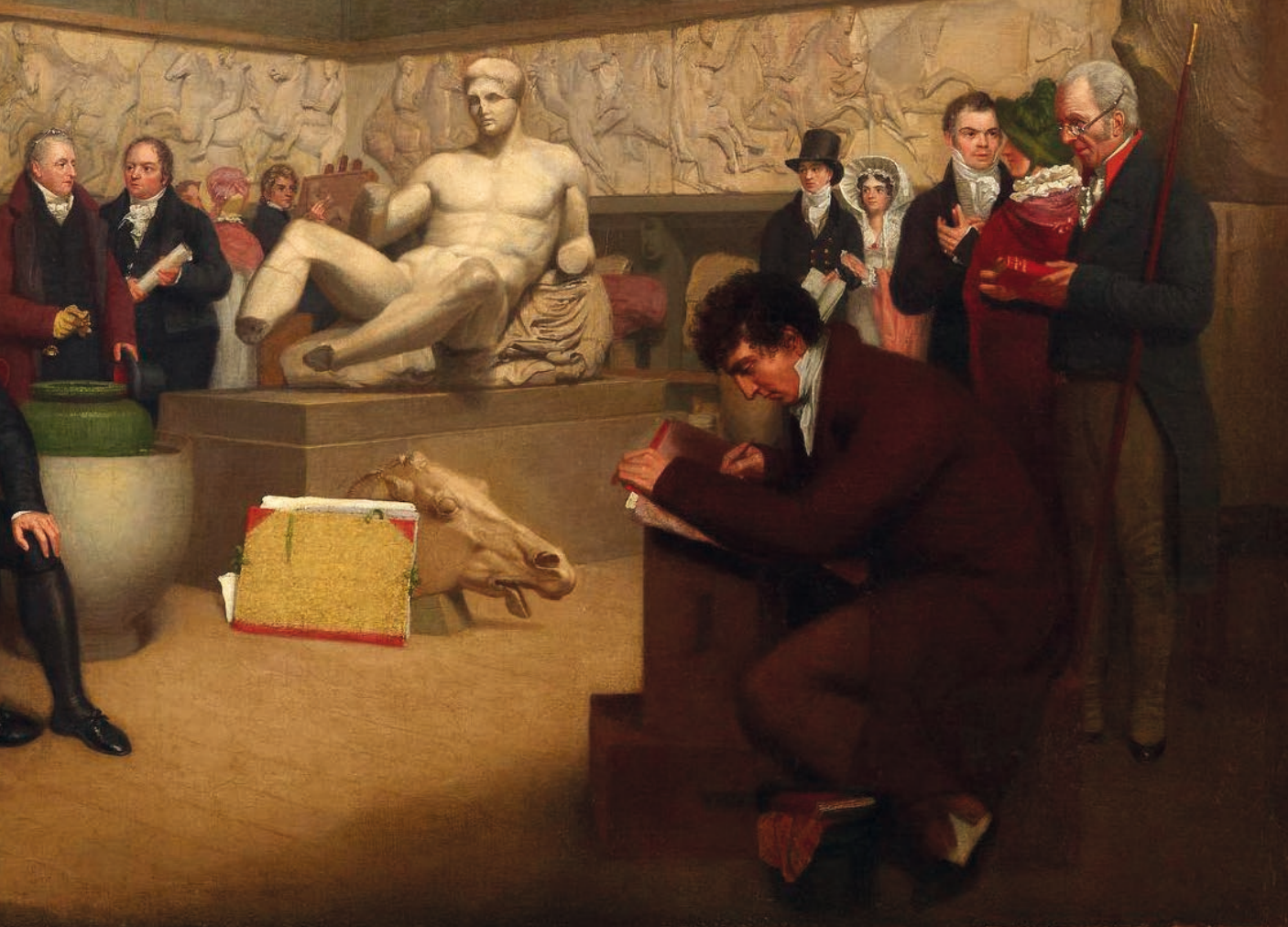

01

Προσωρινή έκθεση των γλυπτών της συλλογής του λόρδου Έλγιν στο Βρετανικό Μουσείο το 1819, συμπεριλαμβανομένου του αγάλματος του Διονύσου. Ελαιογραφία του A. Archer (Cook 2004, σ. 86–87, εικ. 84).

ΑΠΟ ΤΟ ΘΡΑΣΥΛΛΕΙΟ ΣΤΟ ΒΡΕΤΑΝΙΚΟ ΜΟΥΣΕΙΟ

ΕΝΑ ΑΓΑΛΜΑ ΤΟΥ ΔΙΟΝΥΣΟΥ
ΑΠΟ ΤΟ ΣΠΗΛΑΙΟ ΤΟΥ ΧΟΡΗΓΙΚΟΥ
ΜΝΗΜΕΙΟΥ ΤΗΣ ΑΚΡΟΠΟΛΗΣ

Το 1802 το ακέφαλο άγαλμα καθιστής μορφής από το χορηγικό μνημείο του Θρασύλλου στην Ακρόπολη, που ταυτίστηκε με τον θεό Διόνυσο, αποσπάστηκε για λογαριασμό του λόρδου Έλγιν και μαζί με τα υπόλοιπα γλυπτά του Ιερού Βράχου μεταφέρθηκε στην Αγγλία, όπου και εκτίθεται σήμερα στο Βρετανικό Μουσείο.

ΙΩΑΝΝΑ ΕΥΣΤΑΘΙΟΥ

Αρχαιολόγος, Προϊσταμένη Τμήματος Αρχαιοτήτων των Προϊστορικών και Ιστορικών Περιόδων, Εφορεία Παλαιοανθρωπολογίας-Σπηλαιολογίας

ΣΤΕΛΛΑ ΚΑΤΣΑΡΟΥ

Αρχαιολόγος, Εφορεία Παλαιοανθρωπολογίας-Σπηλαιολογίας

ΤΟ ΧΟΡΗΓΙΚΟ ΜΝΗΜΕΙΟ ΤΟΥ ΘΡΑΣΥΛΛΟΥ, ΓΝΩΣΤΟ ΚΑΙ ΩΣ ΘΡΑΣΥΛΛΕΙΟ, βρίσκεται πάνω ακριβώς από το Διονυσιακό θέατρο. Κατασκευάστηκε το 320/319 π.Χ. στο στόμιο του μεγαλύτερου φυσικού σπηλαιού στη νότια πλευρά της Ακρόπολης. Το μνημείο αναμορφώθηκε το 271/270 π.Χ. από τον Θρασυκλή, γιο του Θρασύλλου, που είχε οριστεί αγωνοθέτης των Μεγάλων Διονυσίων. Στις πολυάριθμες απεικονίσεις του μνημείου από περιηγητές του 18ου αιώνα, όπως τους James Stuart και Nicholas Revett (1790), αλλά και τους Michel Fourmont, Julien-David Le Roy κ.ά. (Raspi Serra 1998, Παπαθανασόπουλος 2003), είναι χαρακτηριστική η παρουσία στην κορυφή του ενός καθιστού, ακέφαλου αγάλματος που ταυτίζεται με τον θεό Διόνυσο. Το άγαλμα αυτό εκτίθεται σήμερα στο Βρετανικό Μουσείο το οποίο, σύμφωνα με τα στοιχεία καταλόγου, το απέκτησε το 1816. Νωρίτερα, το 1802, το άγαλμα είχε αποσπαστεί για λογαριασμό του λόρδου Έλγιν. Επομένως, το διαμορφωμένο σε σπήλαιο εμβληματικό μνημείο της Ελληνιστικής εποχής στη νότια κλιτύ της Ακρόπολης συνδέεται με την παρουσία ενός αγάλματος του Διονύσου που επόπτευε το θέατρο και βρίσκεται σήμερα μαζί με τα γλυπτά του Έλγιν στο Βρετανικό Μουσείο.

Το χορηγικό μνημείο μελετήθηκε πρόσφατα λεπτομερώς στο πλαίσιο της αναστήλωσης που υλοποιήθηκε από το Υπουργείο Πολιτισμού από το 2001 έως το 2017 (εικ. 2, 4). Με την ευκαιρία αυτή, δημοσιεύθηκε από τον αρχιτέκτονα-μελετητή και αναστηλωτή του μνημείου Κωνσταντίνο Μπολέτη (2012) αναλυτική εργασία που αφορά τις αρχιτεκτονικές λεπτομέρειες του Θρασυλλείου, τις χρονικές φάσεις κατασκευής του, την τοπογραφική του σχέση με το Διονυσιακό θέατρο και συγκεντρώνει όλα τα ιστορικά στοιχεία που σχετίζονται με αυτό και με το άγαλμα που έφερε στην κορυφή του.

Χορηγικά μνημεία και Θρασύλλειο

Τα χρόνια στα οποία χρονολογείται η κατασκευή του Θρασυλλείου, δηλαδή μετά τα μέσα του 4ου αιώνα π.Χ. (τέλη Κλασικής-αρχή Ελληνιστικής εποχής), συννηθιζόταν στην Αθήνα η ανέγερση εντυπωσιακών μνημείων από τους χορηγούς που είχαν αναλάβει τις δαπάνες όσων θεατρικών παραστάσεων αναδεικνύονταν νικήτριες στους δραματικούς αγώνες οι οποίοι διεξάγονταν στο θέατρο του Διονύσου. Ενώ σε παλαιότερες δεκαετίες αυτά τα χορηγικά μνημεία ήταν χάλκινοι τρίποδες πάνω σε απλό βάθρο, κοντά στην εποχή του Θρασύλλου είχε πλέον επικρατήσει να είναι πιο εντυπωσιακές κατασκευές. Ανεγείρονταν γύρω από το θέατρο και είχαν συνήθως τη μορφή ναϊσकों στους οποίους εντάσσονταν και οι παραδοσιακοί τρίποδες, όπως συνέβη και στο Θρασύλλειο.

Ωστόσο, την εποχή του Θρασυκλέους, περίπου 50 χρόνια μετά τον Θράσυλλο, ο θεσμός της χορηγίας είχε αντικατασταθεί από εκείνον της αγωνοθεσίας. Δηλαδή, η πόλη αποφάσισε να αναθέτει τις δαπάνες των θεατρικών αγώνων σε πολίτη της επιλογής της, προκειμένου να μειωθεί ο ανταγωνισμός και η επίδειξη που είχαν επικρατήσει παλαιότερα μεταξύ των χορηγών. Παρ' όλα αυτά, η ανάθεση μνημείων συνεχίστηκε, προς τιμήν και σε ανάμνηση των υπηρεσιών του κάθε αγωνοθέτη. Στο πλαίσιο αυτό, ο Θρασυκλής, ο οποίος υπηρέτησε δύο φορές ως αγωνοθέτης στα Μεγάλα Διονύσια, τοποθέτησε τους δικούς του χάλκινους τρίποδες στο μνημείο του πατέρα του πάνω από το θέατρο.

Η ακριβής χρονολόγηση της κατασκευής και της ανακατασκευής του μνημείου οφείλεται στις χορηγικές επιγραφές του. Από τη σκοπιά της αρχιτεκτονικής, η όψη του Θρασυλλείου ήταν σχεδόν ίδια με τη δυτική όψη της νότιας πτέρυγας των Προπυλαίων της Ακρόπολης. Είχε μορφή δίθυρου πυλώνα με παραστάδες, κεντρικό πεσσό, θυρώματα τα οποία βρίσκονταν ελαφρώς πιο μέσα από τις παραστάδες, δωρικό επιστύλιο με συνεχή σειρά σταγόνων, ζωφόρο και γείσο (Welter 1937 και 1938, Μπολέτης 2012). Επάνω στο γείσο εδράζονταν τα βάθρα για τους χορηγικούς τρίποδες του Θρασύλλου και αργότερα του Θρασυκλέους. Η ζωφόρος έφερε διακόσμηση με δέκα στεφάνια ελιάς, τα οποία βρίσκονταν ανά πέντε

03

02

Ο Ιερός Βράχος από τα νοτιοανατολικά. Το Θρασύλλειο διακρίνεται στην κλιτύ, πάνω από το κοίλο του Διονυσιακού θεάτρου (φωτ.: Αρχείο ΕΠΣ, Η. Παπαϊωάννου).

03

Σχέδιο του αγάλματος του Διονύσου που έγινε το 1802 στην Αθήνα από τον σχεδιαστή και ζωγράφο του Έλγιν F.I. Kalnück (Λονδίνο, Βρετανικό Μουσείο).

ένθεν και ένθεν ενός κεντρικού στεφάνου που απεικόνιζε κισσό. Απότμημα από την κεντρική ζωφόρο, με το στεφάνι κισσού και ένα στεφάνι ελιάς, είναι το μόνο κομμάτι που έχει διασωθεί από αυτήν και μάλιστα εκτίθεται στο Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο έως το 2002 (Λαγογιάννη-Γεωργακαράκου / Κουτσογιάννης 2015), ενώ πλέον έχει παραχωρηθεί στο Μουσείο Ακρόπολης.

Είναι επίσης αξιοσημείωτο, όπως παρατηρεί ο αναστηλωτής-μελετητής του Θρασυλλείου Κ. Μπολέτης (2012, σ. 14), ότι για την κατασκευή του είχαν χρησιμοποιηθεί λίθοι ποικίλης προέλευσης: στα κατώτερα σημεία ο λεγόμενος «ακτίτης», που προερχόταν από τον Πειραιά, ενώ αλλού είχε χρησιμοποιηθεί και ασβεστόλιθος από την ίδια την Ακρόπολη. Τα πλέον εμφανή σημεία του μνημείου, ωστόσο, ήταν κατασκευασμένα από συνδυασμό μαρμάρων που προέρχονταν από τον Υμηττό και την Πεντέλη. Το πρώτο είχε σκούρες αποχρώσεις ενώ το δεύτερο ήταν το γνωστό λευκό πεντελικό μάρμαρο.

Το φυσικό σπήλαιο

Ωστόσο, δεν πρέπει να ξεχνάμε ότι πίσω από τη διαμορφωμένη πρόσοψη εκτεινόταν ένα φυσικό σπήλαιο, το μεγαλύτερο από τα κοιλώματα της νότιας κλιτύς του βράχου της Ακρόπολης. Μερικά μικρότερα κοιλώματα βρίσκονται παραπλεύρως αυτού του σπηλαίου, και ίσως να είχαν τοποθετηθεί και σε αυτά τρίποδες άλλων χορηγών. Σπήλαια υπάρχουν επίσης χαμηλότερα, στην περιοχή του Ασκληπιείου, καθώς και στη νοτιοδυτική πλευρά του λόφου, ενώ το μεγάλο και γνωστότερο κοιλώμα της Ακρόπολης, το Αγλαύρειο, βρίσκεται πολύ κοντά στο Θρασύλλειο, λίγο μόλις μετά τη στροφή από τη νότια προς την ανατολική κλιτύ. Επομένως, το σπήλαιο του χορηγικού μνημείου δεν ήταν μεμονωμένο, ήταν όμως το μεγαλύτερο σε αυτήν την πλευρά της Ακρόπολης (Γιαννουλίδου 1971).

Αρχικά δεν είχε τη μεγάλη είσοδο που επένδυσε με το εντυπωσιακό θύρωμα ο Θράσυλλος. Σύμφωνα με μελέτη του καθ. Μ. Κορρέ για την ιστορική εξέλιξη της νότιας κλιτύς (Μπολέτης 2012, πίν. 20), το σπήλαιο είχε διαφορετική μορφή προγενέστερα. Αποτελούσε μια δυσπρόσιτη κοιλότητα με μικρό άνοιγμα στον απόκρημνο βράχο έως ότου, στα μέσα του 4ου αιώνα π.Χ., έγινε η λεγόμενη «κατατομή», εκτεταμένη δηλαδή λάξευση του φυσικού βράχου πάνω από το Διονυσιακό θέατρο (εικ. 6) στο πλαίσιο έργων της πόλης για την επέκταση του κοίλου του και τη διαμόρφωση του χώρου πάνω από αυτό (Μπολέτης 2012, σ. 40). Φαίνεται ότι με το έργο της κατατομής αφαιρέθηκε μέρος του βράχου μπροστά από την είσοδο του σπηλαίου διευρύνοντας το άνοιγμά του και ότι αυτή η εργασία είχε μόλις τελειώσει όταν ο Θράσυλλος κατασκεύασε το μνημείο το 320/319 π.Χ., προφανώς αφού βρήκε ευκαιρία να δεσμεύσει το σπήλαιο, που μόλις είχε αποκαλυφθεί, για το χορηγικό έργο του. Μικρά χορηγικά μνημεία πρέπει να δημιουργήθηκαν περίπου τότε και στα γειτονικά σπήλαια, ενώ τοποθετήθηκαν και οι δύο χορηγικοί κίονες πάνω στον βράχο, ψηλότερα του Θρασυλλείου.

Σχετικά με τη χρήση του εσωτερικού του σπηλαίου μετά τη διαμόρφωση του Θρασυλλείου υπάρχουν αναπάντητα ερωτήματα. Η μόνη αναφορά σχετικά με το μνημείο στην αρχαία γραμματεία γίνεται από τον Πανυσανία (I 21.3), σύμφωνα με τον οποίο στο σπήλαιο υπήρχε παράσταση του φόνου των παιδιών της Νιόβης από τον Απόλλωνα και την Αρτέμιδα, χωρίς να διευκρινίζεται, όμως, εάν επρόκειτο για ζωγραφικό ή άλλης μορφής έργο. Η πληροφορία αυτή ίσως υποδηλώνει προϋπάρχουσα λατρευτική χρήση του σπηλαίου σχετιζόμενη με τον συγκεκριμένο μύθο. Κατά το πρόσφατο έργο αναστήλωσης του μνημείου τεκμηριώθηκε ότι η διαμόρφωση του εσωτερικού του σπηλαίου είναι σε μεγάλο βαθμό τεχνητή σε ένα φυσικό προϋπάρχον έγκοιλο (εικ. 10). Διευρύνθηκε και διαμορφώθηκε σε τριμερή χώρο, ενδεχομένως την ίδια περίοδο με τη λάξευση της πρόσοψής του για την τοποθέτηση του μνημείου. Επίσης, πίσω από το θύρωμα εμφανίζει ένα ισοπεδωμένο δάπεδο, άλλη μία ένδειξη τεχνητής παρέμβασης, και στη συνέχεια ο χώρος του σπηλαίου ακολουθεί έντονη ανηφορική κλίση καταλήγοντας σε ένα είδος «υπερώου»

04

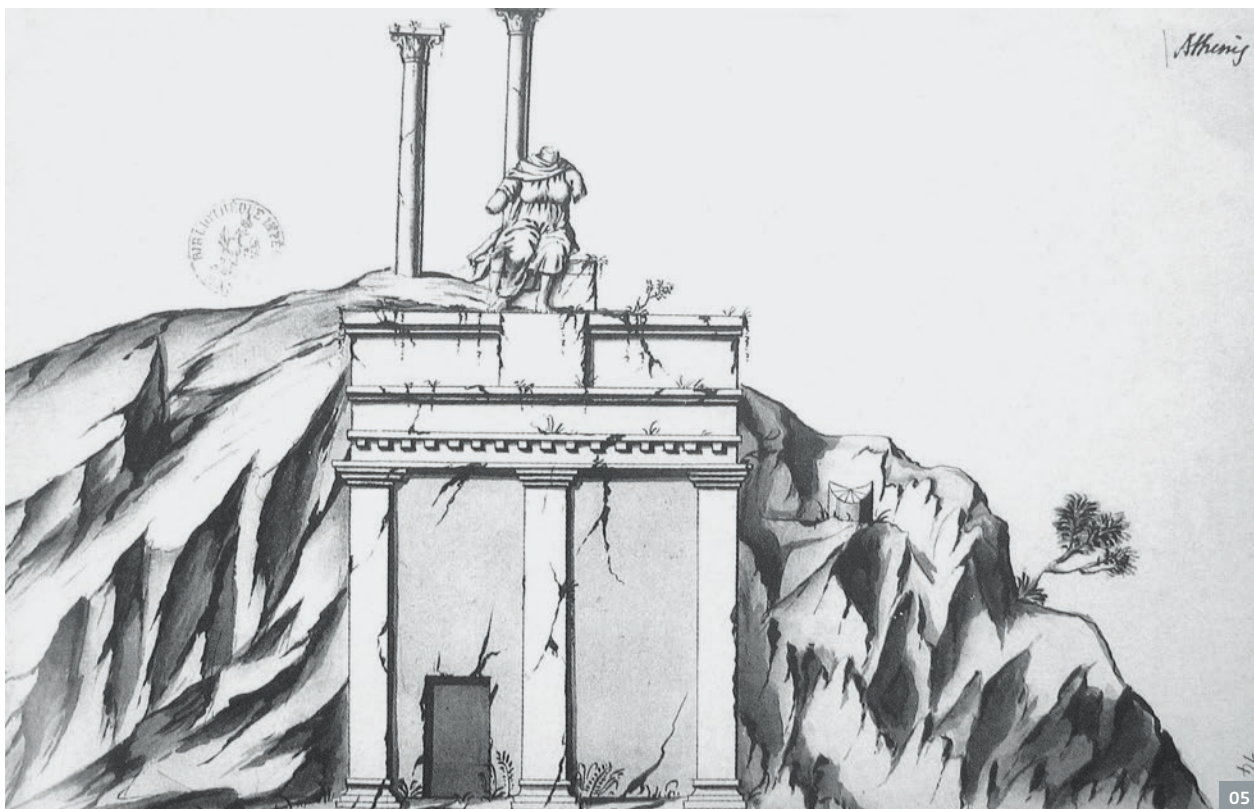
Κοντινή άποψη του Θρασυλλείου, των παράπλευρων φυσικών κοιλωμάτων και των υπερκείμενων χορηγικών κίωνων επί του βράχου της νότιας κλιτύς της Ακρόπολης (φωτ.: Αρχείο ΕΠΣ, Η. Παπαϊωάννου).

05

Σχεδιαστική αναπαράσταση του Θρασυλλείου με το άγαλμα του Διονύσου από τους Μ. και C.-L. Fourmont περί τα 1729–1730 (Raspi Serra 1998, εικ. 5).

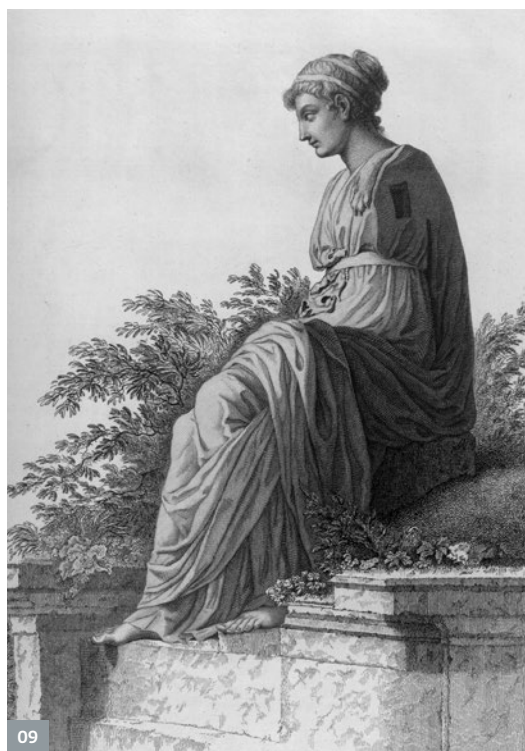
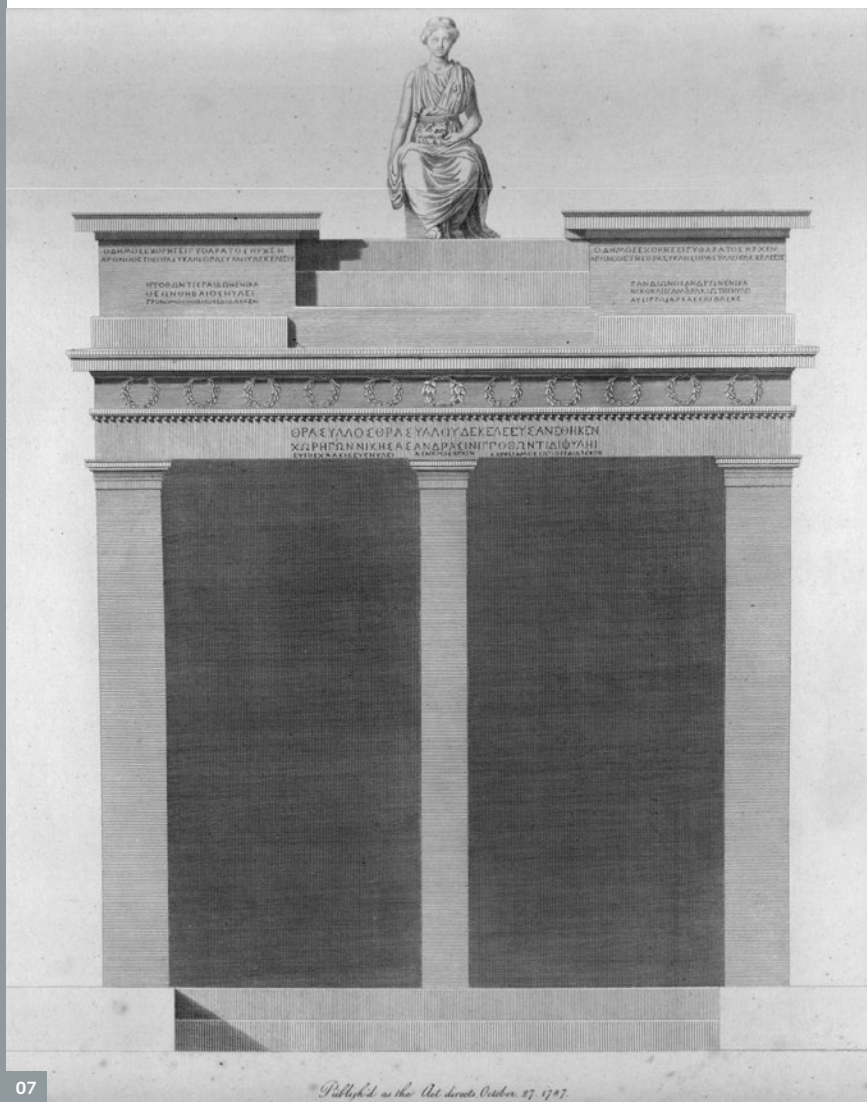

04

05

06
Πλαϊνή όψη
της νοτιοανατολικής
κλιτύος με το Θρασύλλειο
και τα γειτονικά
κοιλώματα, γύρω από
τα οποία φαίνεται η
αρχαία λάξευση
του βράχου (φωτ.: Αρχείο
ΕΠΣ, Η. Παπαϊωάννου).

στο βάθος, όπου υπάρχει και κάποια σταγονορροή (Μπολέτης 2012, σ. 12, 236–238).

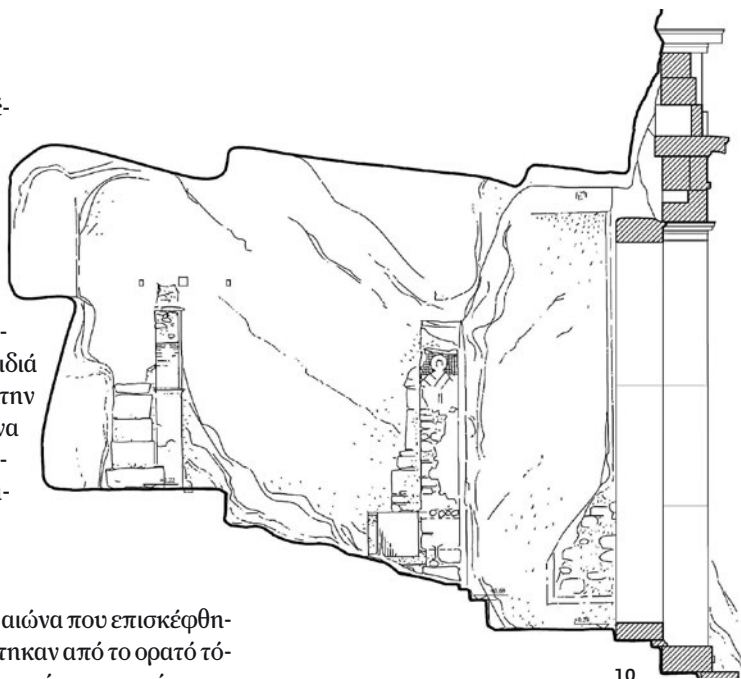
Γνωρίζουμε περισσότερα για τη χρήση του σπηλαίου κατά τα μεσοβυζαντινά χρόνια, όταν οι Αθηναίοι ίδρυσαν μέσα σε αυτό ένα ναύδριο αφιερωμένο στην Παναγία τη Σπηλιώτισσα (εικ. 11), το οποίο περιείχε, σύμφωνα με περιγραφές ταξιδιωτών, πολλές αγιογραφίες (Μπίρης 1979). Η παράδοση αναφέρει ότι στον ναό κατέφευγαν συνήθως μητέρες για να ζητήσουν τη βοήθεια της Παναγίας όταν τα παιδιά τους ήταν άρρωστα, ενώ αρκετές γυναίκες έκαναν τάμα στην Παναγία τη Σπηλιώτισσα για να αποκτήσουν παιδί. Σύμφωνα με άλλες παραδόσεις, κάτω από το χορηγικό μνημείο λάμβανε χώρα επί Τουρκοκρατίας η διαπόμευση των μοιχαλίδων της Αθήνας.

Το άγαλμα του Διονύσου

Πολλοί περιηγητές του 18ου αιώνα και των αρχών του 19ου αιώνα που επισκέφθηκαν την Ακρόπολη και το Διονυσιακό θέατρο εντυπωσιάστηκαν από το ορατό τότε αρχαίο θύρωμα του Θρασυλλείου και το καθιστό άγαλμα επάνω σε αυτό και τα αποτύπωσαν στα σχέδιά τους (εικ. 5, 7, 8, 13). Κάποιοι μάλιστα αποτύπωσαν και το εσωτερικό του σπηλαίου. Από τα σχέδια αυτά μαθαίνουμε για την ύπαρξη του ακέφαλου αγάλματος καθιστής μορφής που ταυτίστηκε με τον θεό Διόνυσο. Σύμφωνα με τις απεικονίσεις που επιβεβαιώθηκαν και από την αναστηλωτική μελέτη, το άγαλμα βρισκόταν στο μέσον του επιθέματος του θριγκού. Στη θέση αυτή θα είχε τοποθετηθεί αρχικά ο πρώτος χορηγικός τρίποδας από τον Θράσυλλο. Πενήντα χρόνια μετά ο γιος του Θρασυκλής τοποθέτησε εκατέρωθεν αυτού του τρίποδα, που εδραζόταν σε τρίβαθμο βάθρο, τα δύο επιπλέον βάθρα που έφεραν τους δικούς του αναθηματικούς τρίποδες. Το άγαλμα του Διονύσου, ωστόσο, θεωρείται πολύ μεταγενέστερη επέμβαση στο μνημείο, χρονολογούμενη πιθανότατα στους ρωμαϊκούς χρόνους· εκεί παρέμεινε μέχρι την απόσπασή του από τον Έλγιν το 1802. Το άγαλμα τοποθετήθηκε στο επίθεμα του θριγκού με τα δύο βάθρα του Θρασυκλέους και χωρίς να διαλυθεί το βάθρο του Θρασύλλου. Φυσικά, οι χορηγικοί τρίποδες δεν υπήρχαν πλέον.

Το ενδιαφέρον του Έλγιν για την απόσπαση του συγκεκριμένου αγάλματος καταγράφεται σε επιστολή της εποχής. Σύμφωνα με τον Ι. Γεννάδιο (1930, βλ. και Μπολέτης 2012, σ. 15), ο γραμματέας του Έλγιν W.R. Hamilton είχε φθάσει στην Αθήνα από την Αίγυπτο στις 7 Αυγούστου του 1802, με ένα από τα πλοία που ήταν ναυλωμένα για τη φόρτωση αρχαιοτήτων. Μάλιστα, αναφέρεται ότι είχε φέρει μαζί του και ένα άλογο ως δώρο για τον βοεβόδα, στο πλαίσιο της τακτικής δωροδοκίας των Τούρκων αξιωματούχων εκ μέρους του Έλγιν για την επίτευξη των στόχων του. Σε επιστολή του Hamilton παρέχεται χαρακτηριστικά η εξής πληροφορία που αφορά το συγκεκριμένο άγαλμα και είναι συγχρόνως ενδεικτική της ανεξέλεγκτης κατάστασης που επικρατούσε σχετικά με την απόσπαση των γλυπτών της Ακρόπολης από την ομάδα του Έλγιν: «Μας επέτρεψε ο βοεβόδας να κατεβάσουμε τον Βάκχο από το μνημείο του Θρασύλλου, και γι' αυτόν τον σκοπό τοποθετούνται τώρα τα μηχανήματα... και η φιλοφροσύνη του φτάνει στα άκρα, λέγοντάς μας ότι μπορούμε να πάρουμε ό,τι θέλουμε!». Έτσι, το άγαλμα μεταφέρθηκε στην Αγγλία με όλες τις αρχαιότητες της Ακρόπολης και κατέληξε στο Βρετανικό Μουσείο (Cook 2004) (εικ. 1). Στο Βρετανικό Μουσείο βρίσκεται επίσης και σχέδιο του αγάλματος (εικ. 3), που φέρεται να είχε γίνει στην Ελλάδα, τη χρονιά της απόσπασης, από τον Feodor Iwanowitsch Kalmück, ζωγράφος, σχεδιαστή και χαράκτη με καταγωγή από τη Μογγολία, που ζούσε στην Ευρώπη και συνόδευσε την ομάδα του Έλγιν στην Αθήνα.

Το μαρμαρίνο άγαλμα (εικ. 12) απεικονίζει καθιστή μορφή σε βράχο, που φορά

07

Σχεδιαστική αναπαράσταση της πρόσοψης του Θρασυλλείου περί τα 1751–1753 από τους J. Stuart και N. Revett (1790, τόμ. II, κεφ. IV, πίν. III).

08

Σχεδιαστική αναπαράσταση του Θρασυλλείου με το άγαλμα του Διονύσου από τον J.–D. Le Roy το 1764 (Παπαθανασόπουλος 2003, σ. 82).

09

Σχεδιαστική αναπαράσταση του αγάλματος του Διονύσου με τη μορφή γυναίκας, από τους J. Stuart και N. Revett (1790, τόμ. II, πίν. VI).

10

Τομή κατά μήκος του σπηλαίου και της πρόσοψης του μνημείου (Μπίρης 1979).

11

Το εσωτερικό του σπηλαίου της Παναγίας της Σπηλιώτισσας. Χαλκογραφία σε σχέδιο των S. Pomardi και Ch. Heath, 19ος αι. (Βαρλάμος 1983, σ. 33, εικ. 7).

χιτώνα και δέρμα άγριου ζώου. Έχει σωζόμενο ύψος 1,90 μ. Λείπουν το κεφάλι και τα χέρια. Στο αριστερό χέρι φαίνεται ότι κρατούσε κιθάρα. Στην πίσω όψη του το άγαλμα έφερε βαθύ αυλάκι, ίσως για να μειωθεί το βάρος του. Υπάρχουν πολλά αμφίβολα σημεία και αναπάντητα ερωτήματα σχετικά με τα μέρη που λείπουν αλλά και με την προέλευση του αγάλματος (Μπολέτης 2012, σ. 15–20). Σε μια απόπειρα αποκατάστασης της μορφής του, οι Άγγλοι αρχιτέκτονες J. Stuart και N. Revett τον 18ο αιώνα (1790) του απέδωσαν κεφαλή με γυναικεία χαρακτηριστικά (εικ. 9). Εκτιμώντας τα στιλιστικά στοιχεία, σύγχρονοι μελετητές το χρονολογούν είτε στον 4ο είτε στον 3ο αιώνα π.Χ. Μάλιστα έχουν διατυπωθεί και υποθέσεις σχετικά με την τοποθέτησή του στο Θρασύλλειο είτε εξαρχής από τον Θράσυλλο είτε στη δεύτερη φάση του μνημείου, από τον Θρασυκλή. Ωστόσο, σύμφωνα με τις επικρατέστερες απόψεις η τοποθέτησή του έγινε κατά τους ρωμαϊκούς χρόνους, βάσει μιας γενικότερης τάσης που καταγράφεται εκείνη την εποχή στην Αθήνα να τοποθετούν αγάλματα περίξ του Διονυσιακού θεάτρου για λόγους εξωραϊσμού της πόλης και ανάδειξης της αίγλης της. Ο Ι. Τραυλός χρονολογεί το γεγονός στους υστερορωμαϊκούς χρόνους, κατά την ανακαίνιση του θεάτρου από τον Φαίδρο, περί το 400 μ.Χ. (Travlos 1971).

Σε κάθε περίπτωση, αυτές οι απόψεις υποδεικνύουν ότι το άγαλμα προέρχεται από κάποιο άλλο μνημείο (ας μην ξεχνάμε ότι υπήρχε ναός του Διονύσου, αλλά και πλήθος άλλων οικοδομημάτων γύρω από το θέατρο τον 4ο/3ο αι. π.Χ.) και μεταφέρθηκε στο Θρασύλλειο κατά τους ρωμαϊκούς χρόνους. Ο Μπολέτης (2012, σ. 18) προτείνει επίσης ότι η τοποθέτηση του αγάλματος μπορεί να σχετίζεται και με πιθανή μετατροπή του σπηλαίου σε ναό αφιερωμένο στον Διόνυσο. Η διατήρηση του αγάλματος στη θέση του σε όλους τους αιώνες που ακολούθησαν οφείλεται, σύμφωνα με άλλη πρόταση, στη θηλυπρεπή μορφή του Διονύσου, που θεωρήθηκε από τους χριστιανούς ότι παραπέμπει στην Παναγία. Θυμίζουμε ότι με γυναικεία μορφή τον απέδωσαν και οι Stuart και Revett τον 18ο αιώνα.

Μετά την απόσπαση του αγάλματος το 1802, το μνημείο παρέμενε άθικτο στο κύριο τμήμα του, όπως φαίνεται σε λεπτομερείς απεικονίσεις του Ιρλανδού περιηγητή Edward Dodwell το 1805, που δημοσιεύει ο Κ. Μπολέτης (2012). Ωστόσο, το 1827, κατά την πολιορκία της Ακρόπολης από τους Τούρκους, το μνημείο καταστράφηκε από κανονιοβολισμό. Τα αρχιτεκτονικά του μέλη διασκορπίστηκαν και χρησιμοποιήθηκαν σε άλλα κτίσματα της περιοχής. Αυτό ήταν πλέον «κατηρειπωμένον ολόκληρον σχεδόν» και περίπου μία δεκαετία αργότερα έγιναν οι πρώτες προσπάθειες καθαρισμού και διάσωσής του από τη νεοσύστατη Αρχαιολογική Εταιρεία των Αθηνών (Πετράκος 2023).

12

Το καθιστό ακέφαλο άγαλμα του Διονύσου που εκτίθεται στο Βρετανικό Μουσείο (αρ. κατ. 1816,0610.111).

13

Άποψη του Θρασυλλείου μεταξύ 1751–1753 από τους J. Stuart και N. Revett (1790, τόμ. II, κεφ. IV, πίν. I).

13

Βιβλιογραφία

Βαρλάμος 1983: Βαρλάμος Γ., *Τόπος και Εικόνα: Χαρακτικά ξένων περιηγητών για την Ελλάδα από σπάνια βιβλία της Γενναδείου Βιβλιοθήκης, Μουσείου Μπενάκη, ιδιωτικών συλλογών, 19ος αιώνας*, τόμ. ΣΤ', Ολκός, Αθήνα 1983.

Γεννάδιος 1930: Γεννάδιος Ι., *Ο Λόρδος Έλγιν και η αρπαγή των μαρμάρων*, Κάκτος, Αθήνα 1930.

Γιαννουλίδου 1971: Γιαννουλίδου Κ.Μ., «Ιστορικά σπήλαια της Ακροπόλεως», *Πλάτων* 23 (1971), σ. 186–208.

Cook 2004: Cook B.F., *The Elgin Marbles*, The British Museum Press, London 2004.

Λαογιάννη–Γεωργακαράκου / Κουτσογιάννης 2015: Λαογιάννη–Γεωργακαράκου Μ. / Κουτσογιάννης Θ., «Ένα όνειρο ανάμεσα σε υπέρροχα ερείπια...». *Περίπατος στην Αθήνα των περιηγητών, 17ος–19ος αιώνας*, ΥΠΠΟ, Αθήνα 2015, ΤΑΠΑ.

Μπίρης 1979: Μπίρης Μ., «Η Παναγία Σπηλιώτισσα στην Ακρόπολη Αθηνών», στο Χ. Μπούρας (επιμ.), *Εκκλησίες στην Ελλάδα μετά την Άλωση*, ΕΜΠ, Αθήνα 1979, σ. 185–196.

Μπολέτης 2012: Μπολέτης Κ., «Το χορηγικό μνημείο του Θρασύλλου στην νότια κλιτύ της Ακροπόλεως», *αδημ. διδ. διατρ.*, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, 2012.

Παπαθανασόπουλος 2003: Παπαθανασόπουλος Θ.Γ., *Το Τρόπαιο*, Ερμής, Αθήνα 2003.

Πετράκος 2023: Πετράκος Β., «Το μνημείο του Θρασύλλου και η τύχη του», *Μέντωρ* 36/130 (2023), σ. 35–80.

Raspi Serra 1998: Raspi Serra J., «La Grecia: Un territorio da scorporare ed un'idea da trasmettere. L'opera di Michel Fourmont et

di Julien–David Le Roy», *ASAtene LXX–LXXI* (1998), σ. 7–84.

Stuart / Revett 1790: Stuart J. / Revett N., *The Antiquities of Athens measured and delineated by James Stuart FRS and FSA and Nicholas Revett, Painters and Architects*, τόμ. II, London 1790.

Travlos 1971: Travlos J., *Bildlexikon zur Topographie des antiken Athen*, Verlag Ernst Wasmuth, Tübingen 1971.

Welter 1937: Welter G., «Das Thrasyllosmonument», *Αρχαιολογική Εφημερίς 1937*, Τόμος Εκατονταετηρίδος, Μέρος τρίτον, 1956, σ. 419–422.

Welter 1938: Welter G., «Das Choregische Denkmal des Thrasyllos», *AA* (1938), σ. 33–68.